Η ελευθερία μας γίνεται ανελευθερία (Θεοφάνης Τάσης)

Categories : ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Date : 24 Φεβρουαρίου, 2022

(Συνέντευξη στην Τασούλα Επτακοίλη, Εφημερίδα "Καθημερινή")

Ο τίτλος του βιβλίου του, «*Ψηφιακός ανθρωπισμός*» (εκδόσεις Αρμός), ακούγεται παράδοξος. Πώς συνδυάζονται αυτά τα δύο; «Υπάρχουν οι τεχνοφοβικοί, που τρομάζουν απέναντι στην επικείμενη έλευση μιας ψηφιακής δυστοπίας, ενός ολοκληρωτισμού των αλγορίθμων, και προκρίνουν την επιστροφή σε ένα εξιδανικευμένο παρελθόν· και οι τεχνολάτρες, που κηρύσσουν το ευαγγέλιο των αλγορίθμων θεωρώντας ότι η ψηφιακή τεχνική θα λύσει τα προβλήματα της ανθρωπότητας. Προσπαθώ να πλοηγηθώ μεταξύ αυτών των δύο άκρων», εξηγεί ο Θεοφάνης Τάσης, ο οποίος διδάσκει Σύγχρονη Πρακτική Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο Alpen-Adria στο Κλάγκενφουρτ της Αυστρίας.

«Είμαι παρών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης· αν είχαν κυκλοφορήσει τα γυαλιά επαυξημένης πραγματικότητας της Google θα τα φορούσα, αγαπώ την τεχνολογία, αλλά τονίζω περισσότερο τα αρνητικά παρά τα θετικά της, γιατί **η πλειονότητα των πολιτών δεν σκέφτεται τους κινδύνους. Οι διαπροσωπικές μας σχέσεις έχουν... εξαϋλωθεί**. Βλέπω όχι απλώς μια ταχύτητα αλλά μια επιτάχυνση των εξελίξεων. ***Έχετε* προσέξει πόσο πιο γρήγορα περπατούν και μιλούν οι άνθρωποι; Πόσο πιο εύκολα βαριούνται; Το διακύβευμα αυτού και του επόμενου αιώνα είναι να διατηρήσουμε την ανθρωπινότητά μας, να αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες που μας προσφέρει η τεχνοεπιστήμη, αλλά με σύνεση**. Τα ηθικά και πολιτικά προβλήματα είναι μη αλγοριθμικά, επειδή αφορούν νοήματα, συναισθήματα και επιθυμίες. Δεν μπορούμε να τα αναθέσουμε στην τεχνητή νοημοσύνη, γιατί οι συνέπειες θα είναι απρόβλεπτες».

– Και ο ρόλος της φιλοσοφίας ποιος είναι; Αφορά την καθημερινότητά μας;

– Μπορεί να έχει πρακτική εφαρμογή. Σε ατομικό επίπεδο αφορά τον αναστοχασμό επί του εαυτού μας: επί των επιθυμιών μας, της γεωγραφικής μας διαδρομής, των παθών και των σχέσεών μας. Εγχείρημα αυτογνωσίας. Αυτή ήταν η αρχαία ελληνική αντίληψη του φιλοσοφείν. Ο Σωκράτης έλεγε ότι πρέπει να γνωρίζεις τον εαυτό σου, για να μπορείς να τον φροντίζεις. Σε κοινωνικό επίπεδο, η φιλοσοφία συνεισφέρει

στη διαμόρφωση δημοκρατικού ήθους, αφού οι πολίτες που μπορούν να σκεφτούν και να φροντίσουν τον εαυτό τους μπορούν να κάνουν το ίδιο και για τα κοινά, προκρίνουν ως μέσο επίλυσης των διαφορών τους τον ορθό λόγο.

– Υπήρξαν εποχές πιο «φιλικές» προς τη φιλοσοφία;

– Αν η φιλοσοφία αφορά και το ερώτημα «πώς να ζήσω νοηματοδοτώντας την περατότητά μου», τότε κάθε εποχή είναι φιλόξενη για εκείνη, εκτός αν η θρησκεία αναλαμβάνει να απαντήσει σε αυτό, δίχως να επιτρέπει αμφισβήτηση των απαντήσεων που δίνει. Αν αυτό δεν συμβαίνει, τότε η αγωνία των ανθρώπων –είτε είναι συνειδητή («πού πάω, τι νόημα έχουν όλα αυτά;») είτε εκφράζεται με υπερκατανάλωση και βίο ηδονών– προκαλεί μια υπόγεια ένταση, που περιμένει ως λάβα να βγει στην επιφάνεια, στο πρώτο έντονο ταρακούνημα, όπως ένα πρόβλημα υγείας.

– Η εποχή μας πώς την αντιμετωπίζει;

– Ενώ παλαιότερα οι άνθρωποι –και μιλώ πάντοτε για τη Δύση– προσπαθούσαν να κατακτήσουν την ελευθερία τους, να χειραφετηθούν απέναντι στη θρησκεία, στη μοναρχία ή στην ανδροκρατία (οι γυναίκες), σήμερα η ελευθερία δεν ορίζεται τόσο ως χειραφέτηση. Το ζητούμενο είναι πώς θα αντιμετωπίσουμε την πληθώρα των επιλογών μας. Γιατί λόγω της ψηφιοποίησης της ζωής μας, των θεσμών και των διαπροσωπικών μας σχέσεων, οι δυνατότητες που διαθέτουμε είναι ασύλληπτα πολλές. Στο κινητό μας μπορούμε να έχουμε τη μουσική όλης της ανθρωπότητας και όλες τις ταινίες που έχουν γυριστεί από καταβολής κινηματογράφου. Αυτό μας προκαλεί άγχος. Η ελευθερία μας καθίσταται, δηλαδή, άχθος· εξελίσσεται σε ανελευθερία. Το ζήτημα είναι, λοιπόν, **πώς θα τη διαχειριστούμε**.

– Υπάρχει απάντηση;

– Δίνεται πάλι μέσω της τεχνολογίας. Αναθέτουμε σε αλγορίθμους να επιλέξουν για λογαριασμό μας. Το Spotify και το Netflix, για παράδειγμα, με βάση αυτά που μας αρέσουν, μας προτείνουν τι να ακούσουμε και να δούμε. Και μη βιαστεί να πει κανείς ότι τα μαντεύουν, γιατί θα βρεθώ στη δυσάρεστη θέση να υπερασπιστώ τους αλγορίθμους. Ενας προγραμματιστής έχει χιλιάδες δεδομένα για καθέναν από εμάς – εμείς οι ίδιοι τα έχουμε δώσει. Ενώ τον προηγούμενο αιώνα ολοκληρωτικά καθεστώτα προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να συλλέξουν πληροφορίες για τους

πολίτες, σήμερα τα ψηφιακά δεδομένα εκχωρούνται αβίαστα είτε συλλέγονται άκοπα, εν αγνοία των χρηστών. Αυτό που βιώνουμε είναι σχοινοβασία. Από τη μια πλευρά, βρίσκεται **ο πειρασμός της ευκολίας**, η ανάγκη να απαλλαγούμε από το βάρος των αμέτρητων επιλογών με ανώδυνο τρόπο, χωρίς να αφιερώσουμε πολύ χρόνο και ενέργεια. Και από την άλλη, **ελλοχεύει ο κίνδυνος να απολέσουμε την αυτονομία μας, βαθμιαία και ανεπαίσθητα.**

– Μπορούμε να αντιδράσουμε;

– Ο Καβάφης στο ποίημα «Che fece… il gran rifiuto» έγραψε: «Σε μερικούς ανθρώπους έρχεται μια μέρα που πρέπει το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο το Οχι να πούνε». Αυτοί οι στίχοι είναι πυρηνικά ρομαντικοί: περιγράφουν έναν ήρωα που θα συναντήσει κάτι συγκλονιστικό και θα πρέπει να επιλέξει. **Λίγοι θα βρεθούμε απέναντι σε ένα τέτοιο δίλημμα, δεν έχουμε τόσο μεγάλες στιγμές. Τα μικρά ναι και τα μικρά όχι έχουν μεγαλύτερη σημασία. Ως προς τη χρήση των αλγορίθμων στην καθημερινότητά μας, δεν θα τεθεί ποτέ ένα ερώτημα ριζικό, επέρχεται βαθμιαία η εξοικείωση, χωρίς να τη συνειδητοποιούμε.**

Τα παιδιά σήμερα ζουν μέσα σε ένα νέφος πληροφοριών

Όσα περιγράφει ο Θεοφάνης Τάσης ακούγονται δυσοίωνα. Ειδικά στα παιδιά, η κατάχρηση της τεχνολογίας προκαλεί ένα τσουνάμι παρενεργειών. «Οι κοινωνικές μας δεξιότητες αναπτύσσονται μαζί με την ικανότητά μας να ακούμε τους άλλους, να αποκωδικοποιούμε τα συναισθήματά τους βλέποντας την έκφρασή τους, να τους αγγίζουμε. Ένα παιδί μαθαίνει την ενσυναίσθηση και την αλληλεγγύη ακούγοντας και αγγίζοντας, δηλαδή σωματικά. **Αν κοινωνικοποιείται μέσω μιας οθόνης, ο κόσμος γι’ αυτό είναι διαμεσολαβημένος, κυρίαρχη αίσθηση γίνεται η όραση, όχι η αφή. Αλλάζει ο τρόπος που αλληλεπιδρά με τους γύρω του** », τονίζει.

«Επιπλέον, **με το να συνηθίζει την άμεση ικανοποίηση των επιθυμιών του, με την τόσο γρήγορη πρόσληψη διεγέρσεων, αμβλύνεται η ικανότητά του**

να επενδύει ψυχικά σε κάτι αφηρημένο που θα του δώσει ευχαρίστηση μακροπρόθεσμα. Όπως μια φιλία. Ή το να μάθει μουσική. Απαιτούνται αμέτρητες ώρες εξάσκησης για να κατακτήσει κάποτε ένα παιδί τη δυνατότητα, μαζί και την απόλαυση, να παίξει μια φούγκα του Μπαχ. Τέλος, **στην εικονιστική κοινωνία μας, τα παιδιά ζουν μέσα σε ένα νέφος πληροφοριών, κατακλύζονται από ερεθίσματα τα οποία δεν μπορούν να επεξεργαστούν, πόσο μάλλον να αφομοιώσουν».**

Ο ίδιος, ως παιδί, «σχηματίστηκε» μέσα από επιρροές αντικρουόμενες. Ο πατέρας του μετανάστευσε στη Γερμανία από τους Φιλιάτες της Ηπείρου το 1962 και η μητέρα του, από τον Γοργόμυλο Πρεβέζης, λίγα χρόνια μετά. «Εκείνος ήταν γιος εμπόρου κι εκείνη από φτωχή αγροτική οικογένεια. Έγιναν και οι δύο βιομηχανικοί εργάτες αλλά ήταν διαφορετικός ο τρόπος που έβλεπαν τη Γερμανία. Η μητέρα μου αισθανόταν ευγνωμοσύνη για τη νέα ζωή που της προσφέρθηκε εκεί. Ο πατέρας μου τη βίωσε τραυματικά, λόγω της κοινωνικής του υποβάθμισης· ένιωθε απέχθεια για τους Γερμανούς για τους οποίους ήταν άλλος ένας γκασταρμπάιτερ. Αυτό είχε και μια θετική πλευρά: επέμενε να μάθουμε σωστά ελληνικά ο αδελφός μου κι εγώ, ώστε να μην εκγερμανιστούμε».

Μεγάλωσε στο Μόναχο, με έναν «διχασμό». «Και τα δύο αδέλφια έχουμε ξανθά μαλλιά. Όμως, όταν βγαίναμε με τους πιο σκουρόχρωμους γονείς μας, οι Γερμανοί μας κοίταζαν περίεργα. Στην Ελλάδα, από την άλλη, μας έλεγαν γερμανάκια. Για χρόνια ένιωθα άτοπος. Ίσως γι’ αυτό ασχολήθηκα με τη φιλοσοφία: ο φιλόσοφος βρίσκεται σε απόσταση από τα πράγματα κι αυτό του επιτρέπει να στοχάζεται πάνω σ’ αυτά». Κάποια στιγμή ο κ. Τάσης μπόρεσε να συγχωρέσει, όπως χαρακτηριστικά λέει, τα δυο κομμάτια του. «Ειδικά μετά τη στρατιωτική μου θητεία, στον Εβρο, συνειδητοποίησα ότι είμαι και Γερμανός, κάτι που είχα απωθήσει. Έχω εμμονή στην ακρίβεια και στο εργασιακό ήθος, δεν είμαι τόσο διαχυτικός στις διαπροσωπικές μου σχέσεις».

Όλα για την εικόνα

«Στα τέλη του ’90, πολλοί απορρίπταμε τα κινητά ως έκφραση ενός γιάπικου λάιφ στάιλ. Τώρα στο χωριό μου συνταξιούχοι στο καφενείο κάνουν βιντεοσυνομιλίες. Έχουμε τη Siri και την Alexa, σε λίγο θα έχουμε το έξυπνο ψυγείο που θα κλειδώνει τις τροφές που κάνουν κακό στην υγεία μας. **Εκχωρούμε πολλά στην τεχνολογία χωρίς να το συνειδητοποιούμε. Έχουμε μουδιάσει. Στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, πάντα κάποιος μας παρατηρεί. Φοβόμαστε να μείνουμε αθέατοι, άρα μόνοι. Αναρτούμε καλογυαλισμένες φωτογραφίες. Επιμελούμαστε όχι τον ενσώματο εαυτό μας αλλά την εικόνα μας, σαν**

έργο τέχνης, και απευθυνόμαστε στο θυμικό, γιατί μέσα στον πληθωρισμό εικόνων, ξεχωρίζουν αυτές που συγκινούν. Βιώνουμε την τυραννία της αυθεντικότητας. Μοιραζόμαστε συχνότερα την εικόνα μας και σπανιότερα τον εαυτό μας. Αδυνατούμε να ακούσουμε την εσωτερική μας φωνή».

Οι σταθμοί του

1976
Γεννήθηκε στο Μόναχο.

2002
Πτυχίο Φυσικής από το Πανεπιστήμιο Κρήτης. Κυκλοφορούν τα «Φυσιολογικά Ευρήματα» (εκδ. Κέδρος).

2004
Μ.Α. στη Φιλοσοφία, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

2007
Διδακτορικός τίτλος στη Φιλοσοφία από το Freie Universität Berlin. Κυκλοφορεί το «Καστοριάδης: Μια φιλοσοφία της αυτονομίας» (εκδ. Ευρασία).

2011
Marie Curie Fellow στην Academie Louvain. Κυκλοφορεί το «Φάρμακον» (εκδ. Ευρασία).

2013
Λέκτωρ Σύγχρονης Πρακτικής Φιλοσοφίας στο Alpen-Adria Universität. Κυκλοφορεί το «Πολιτικές του βίου: Η ειρωνεία» (εκδ. Ευρασία).

2015
Stanley J. Seeger Fellow στο Πανεπιστήμιο Πρίνστον.

2019
Επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο St. Gallen. Κυκλοφορεί το «Ψηφιακός ανθρωπισμός: Εικονιστικό υποκείμενο και τεχνητή νοημοσύνη» (εκδ. Αρμός).

(Πηγή: kathimerini.gr)